مدیریت شهری
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016
۴۱۱-۴۲۳
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۷/۱۳ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۱۲/۱۱

تبیین رابطه بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری با نقش میانجی مشارکت شهروندان (مطالعه موردی: شهرداری کرمان)

ایوب شیخی- استادیار، دانشکده ریاضی و کامپیوتر، دانشگاه شهید باهنر کرمان، ایران.
زهرا سهی- دانشجوی دکترا مدیریت دولتی گرایش رفتار سازمانی دانشگاه آزاد کرمان، ایران.
مریم رنجبر- دانشجوی دکترا مدیریت دولتی گرایش رفتار سازمانی دانشگاه آزاد کرمان، ایران.
مریم اولادی* - عضو هیات علمی (مربی)، گروه مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نیشابور، ایران.

چکیده

هدف تحقیق حاضر بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی، مدیریت شهری و مشارکت شهروندان می باشد. جامعه آماری در تحقیق حاضر شامل ۲۰۳ نفر از مراجعان به شهرداری های استان کرمان می باشد. روش نمونه گیری پژوهش حاضر به روش تصادفی ساده و با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۱۳۳ نفر می باشد. محقق از پرسشنامه های سه گانه که تمامی سئوالات به صورت طیف پنج گزینه ای لیکرت می باشند برای جمع آوری داده ها استفاده کرده است. در این تحقیق از مدل روابط ساختاری جهت تحلیل داده ها استفاده گردید. برای تعیین روایی و اعتبار پرسشنامه از روایی محتوایی و ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید که مقدار آن برای پرسش نامه سرمایه اجتماعی برابر ۰/۸۲، برای پرسشنامه مشارکت شهروندان ۰/۹۱و برای پرسشنامه مدیریت شهری برابر با ۰/۹۱ به دست آمد. برای تحلیل داده ها و انجام آزمون فرضیه ها و سایر تحلیل های این پژوهش نرم افزار آماری lisrel به کار گرفته شد. نتایج نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری بوده، همچنین بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه وجود داشته و بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، مدیریت شهری و مشارکت شهروندان.

Explain The Relationship Between Social Capital And Urban Management Mediating Role Of Citizen Participation (Case Study Kerman Municipality)

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationship between social capital, urban management and the participation of citizens. The population in this study consisted of 203 patients referred to the municipality of Kerman province. This study randomly sampling using Cochran formula and the sample size is 133 people. Three researchers from questionnaires that all questions are for the whole five-item Likert used to collect data. In this study, the structural relations model was used to analyze the data. Content validity and Cronbach's alpha coefficient was used to determine the validity and reliability of questionnaire. Cronbach's alpha was 0.82 for social capital questionnaire, 0.91 for both citizen participation and urban management questionnaire. In this paper lisrel statistical software was used For data analysis and hypothesis testing and other analyzes. Results showed a significant relationship between social capital and citizen participation, a significant relationship between citizen participation and urban management, and this significant relationship also has been seen between social capital and urban management.

Key words: Social Capital, Citizen Participation, Urban Management

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۵۳۵۲۴۶۲۹ رایانامه: maryamoladi08@gmail.com

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

مقدمه

مشـارکت فرایند درگیر شـدن کلیـه گروه های مـردم در همه مراحل توسـعه جهت ظهـور توانایی ها، قابلیتها و در نتیجـه رشـد و تعالـی و معنـوی آن ها اسـت و به همین خاطر شـاید در سـال های اخیر همـواره در محافل علمی و سیاسـی کشـور، موضـوع مشـارکت شـهروندان در امور شـهرها، در صدد گفتمان اجتماعی و سیاسـی جامعه قرار داشـته و همـگان از آن بـه عنوان عنصـری مهم در جهت رسـیدن بـه دموکراسـی و توسـعه پایدار سـخن می رانند (رضویـان،۱۳۸۱). بـر ایـن اسـاس مدیـران شـهری مـی تواننـد با جلب مشـارکت مـردم به توانایی هـای مدیریت شـهری بیافزاینـد، بنابراین در بحث مدیریت شـهری می توان به نقش سـرمایه اجتماعی و مشـارکت شهروندان در مدیریت شـهری اشـاره نمود.

سـرمایه اجتماعـی بـه عنوان یـک عامل مهـم و زیربنایی در توسـعه فرهنگـی، سیاسـی، اجتماعی و اقتصـادی هر جامعـه، گروه هـا و افـراد را قـادر می سـازد تـا فضاهـای فیزیکـی را بهـره ور و فضاهـای فرهنگـی و اجتماعـی را مسـاعد نماینـد و عمدتـاً مبتنـی بـر عوامـل فرهنگـی و اجتماعـی بوده و شناسـایی آن به عنوان یک نوع سـرمایه چـه در سـطح مدیریـت کلان توسـعه کشـورها و چه در سـطح مدیریـت سـازمان ها و بنگاه ها می تواند شـناخت جدیـدی را از سیسـتم های اقتصـادی - اجتماعـی ایجاد کـرده و مدیـران را در هدایـت بهتـر سیسـتم ها یـاری نمایـد، پـس به دلیـل اهمیتی کـه سـرمایه اجتماعی در جامعـه دارد بایـد بـه دنبـال راهکارهایی بود که بتـوان با جلـب اعتمـاد و حمایت مـردم که یکی از اهداف سـرمایه اجتماعی اسـت این سـرمایه را در کشور تقویت نمود تا از طریق آن به رشـد و توسـعه دسـت یافت. در همین رابطه بعضـی از نظریـه پـردازان مدیریـت شـهری معتقدند که باید بخشـی از مدیریت و برنامه ریزی شـهری به نهادهای مردمـی واگذار شـود و ضـرورت این امـر را در یک رویکرد اساسـی این چنین مطرح می کنند: به واسـطه مشـارکت مردم در فرایند توسـعه شـهری، مدیران شـهری بهتر می توانند مسـائل و نارسایی های اجتماعی شهر را شناخته و در جهت حل ان و نهایتاً بهسـازی و توسـعه شـهری اقدام نمایند (رزمجویـی، ۱۳۸۲).

ادبیات پژوهش

تعریـف سـرمایه اجتماعـی و ویژگی هـای آن از دیـدگاه پاتنام

پاتنـام معتقـد اسـت سـرمایه اجتماعـی اغلـب محصول جانبـی دیگـر فعالیت هـای اجتماعـی می باشـد. ایـن سـرمایه به طـور معمول در پیوندهـا، هنجارها و اعتمادها تشـکیل می شـود و از یـک شـرایط اجتماعی به شـرایط دیگـر انتقال پذیر اسـت. همچنین شـبکه های مشـارکت مدنـی، هزینه هـای بالقوه عهدشـکنی را در هر معامله ای افزایـش می دهنـد و منافـع فرصـت طلبـی را کـه فـرد انتظـار دارد از دیگـر معامـلات هم زمـان نصیبـش شـود بـه خطر می اندازد. شـبکه های مشـارکت مدنی بـه زبان تئـوری بازی هـا، تکـرار پیونـد درونـی بازی هـا را افزایش می دهد. شـبکه های مشـارکت مدنی ارتباطات را تسهیل می کنـد و جریان اطلاعـات را در مورد قابـل اعتماد بودن افـراد بهبود می بخشـد (امیری و رحمانـی، ۱۳۸۵). پاتنام سـرمایه اجتماعی را بر اسـاس منابـع آن تعریف می کند. وی بـه سـرمایه اجتماعـی به صـورت کلان نـگاه می کند و سـرمایه اجتماعی را در رشـد و توسـعه اقتصادی کشور مؤثـر می دانـد و بـه این لحـاظ تعریـف او جمعی بـوده و سـرمایه اجتماعـی را بـه منزله دارایـی گروه هـا و جوامع تلقـی می کند (امیـری و رحمانـی، ۱۳۸۵).

افکار این دانشـمند آمریکایی در ارتباط با سـرمایه از افکار آلکسـیس دوتوکویل و مشـخصاً در کتاب «دموکراسی در آمریـکا» ریشـه دارد. بـه نظـر پاتنـام، سـرمایه اجتماعی از شـبکه هـای اجتماعـی و هنجارهـای متقابـل و اعتماد حاصل از آن ها تشـکیل شـده اسـت. از نظر پاتنام سرمایه اجتماعـی عبـارت اسـت از: «پیوندهای بین افراد (شـبکه هـای اجتماعـی) و هنجارهـای اعتماد و کنـش و واکنش متقابـل کـه از ایـن پیوندهـا ناشـی می شـوند». از نظـر پاتنـام سـنجه های سـرمایه اجتماعی شـامل مـوارد ذیل اسـت: میزان مشـارکت در امـور اجتماع محلـی و زندگی سـازمانی، مشـارکت در امـور عمومـی (مثـل رای دادن)، رفتـار داوطلبانه، فعالیت های اجتماعی، غیر رسـمی(مثل دیدار دوسـتان) و سـطح اعتمـاد بین افـراد، بدین ترتیب

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

سـنجه او دارای دو عامل اساسـی است: «سنجه مشارکت انجمنی»۱ و «سنجه اعتماد»۲(پاتنام، ۱۹۹۳). استفاده او از مفهوم سـرمایه اجتماعـی از جیمز کلمن تاثیر پذیرفته و علـی رغـم اینکـه زمینه هـای مـورد علاقـه او و کلمـن متفاوت اسـت، آن ها در این نظریه مشـترکند که سرمایه اجتماعـی یک کالای عمومی اسـت، یک منبع دراجتماع کـه اغلـب بـه آن کمتـر بهـاء داده می شـود، و معمـولاً کمتـر موجـود اسـت. تعریف پاتنـام از سـرمایه اجتماعی شـباهت بسـیاری به تعریف جیمـز کلمـن دارد، از نظر او سـرمایه اجتماعـی بـه آن دسـته از عناصـر و ویژگی های سـازمان اجتماعـی مربـوط می گـردد کـه هماهنگـی و همکاری متقابل را برای افراد یک جامعه خاصی تسـهیل می کند.

«لیـن» بـا طـرح « نظریـه منابـع اجتماعـی»(۱۹۸۲)، مشـخصاً این مسـئله را مطرح کرده اسـت که دست یابی بـه منابـع اجتماعـی و اسـتفاده از آن هـا (منابـع نهفتـه در شـبکه هـای اجتماعـی) می توانـد بـه موقعیت هـای اجتماعـی اقتصـادی بهتـری منجـر شـود. بـر همیـن اسـاس لین در سـال های اخیر(۱۹۹۸)، مفهوم سـرمایه اجتماعـی را بـرای طـرح نظرات پیشـین خـود برگزیده و آن را بـه مثابـه منابـع نهفته در سـاختار اجتماعی تعریف م کنـد کـه بـا کنش هـای هدفمنـد قابـل دسترسـی یا گـردآوری اسـت. بـه ایـن ترتیـب، از نظـر لیـن، سـرمایه اجتماعـی از سـه جزء تشـکیل شـده اسـت: منابع نهفته در سـاختار اجتماعی، قابلیت دسترسـی افراد به این گونه منابـع اجتماعـی و اسـتفاده یـا گـردآوری این گونه منابع اجتماعی در کنش های هدفمند (لین، ۲۰۰۱). «سـرمایه اجتماعـی مجموعه معینی از هنجارها یـا ارزش های غیر رسـمی اسـت که اعضای گروهـی که همـکاری و تعاونی میانشـان مجاز اسـت، در آن سـهیم هسـتند» (فوکویاما، ۱۳۷۹).

انواع سرمایه اجتماعی

سـرمایه اجتماعـی بـر حسـب شـرایط و نـوع گـروه یـا شـبکه ای کـه در آن پدید می آید، اثـرات متفاوتی خواهد

جدول ۱. گونه های سرمایه اجتماعی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

گونه های سرمایه اجتماعی	
ویژگی های سرمایه اجتماعی درون گروهی	ویژگی های سرمایه اجتماعی بین گروهی
ایـن سـرمایه اشـاره بـه روابـط مبتنـی بـر اعتمـاد و همـکاری میـان اعضـای یـک گـروه دارد کـه سـایر گروه هـا بـرای آن غریبـه محسـوب مـی شـوند. منافعـی که در این گروه به سـبب سـرمایه اجتماعی ایجـاد مـی شـود، تنهـا از سـوی اعضـای گـروه نـه همـگان مـورد بهره بـرداری قـرار می گیـرد. ایـن گونـه سـرمایه اجتماعـی می توانـد بـه عنـوان منافعی برای رشد و توسعه عمل کند، زیرا در خدمت منافـع گروهـی خواص قرار می گیـرد و موجب ایجاد تبعیـض میـان اعضای جامعه می شـود. شـدت روابـط درون گروهـی می توانـد از آزادی هـا، ابتـکارات و انگیزه-های پیشـرفت بـرای اعضای گروه ممانعـت کند.	ایـن سـرمایه اشـاره بـه اعتمـاد میـان گروه هـای مختلـف موجـود در جامعـه دارد. از ایـن رو می تـوان آن را بـه عنـوان سـرمایه اجتماعی بـرون گروهی نیز محسـوب کرد. هـر چه این میزان از سـرمایه اجتماعـی در جامعه ای بالاتـر باشـد امـکان انجام توافقـات و حـل اختلافات بیشـتر می شود. این سـرمایه با فراهم کـردن فضای اعتماد و همکاری موجب افزایش توسـعه اقتصادی می شود. همـکاری گروه ها و اعتماد میان آن ها موجب می شـود تا منافـع همگانی ماننـد امنیت اجتماعی، بروکراسـی کارآمـد و کاهـش هزینه های نظـارت پدید آید.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

داشـت. ایـن اثـرات می توانـد بـه نفـع جامعه باشـد یا به ضـرر آن عمـل کنـد. از همیـن رو برخـی محققین مانند «پورتـس» (۱۹۹۸) در مورد کاربرد خوشـبینانه سـرمایه اجتماعی و معرفی آن به عنوان کلید گمشـده مشـکلات جامعـه هشـدار مـی دهـد. از ایـن رو بایـد میـان دو نـوع سـرمایه اجتماعـی درون گروهـی و بیـن گروهی تفکیک قائـل شـد (فیروزآبـادی و ایمانـی جاجرمـی، ۱۳۸۵). ویژگی هـای هـر یـک از گونه هـای سـرمایه اجتماعی در جـدول شـماره (۱) بیان شـده اسـت.

ابعادسرمایه‌اجتماعی

بـه طور کلی جدول زیر مولفه ها و شـاخص های سـرمایه اجتماعـی را در چهـار بعد اجتماعی، فرهنگی، سیاسـی و اقتصادی نشـان می-دهد (کاووسی، ۱۳۸۵):

مدیریت‌شهری

سـابقه علم مدیریت شـهری بـه پیدایش شـهر و ضرورت تدویـن اصـول، مقـررات و قوانیـن زیسـت انسـان هـا در کالبد زیسـتی، روانی و اجتماعی باز می گردد (سـعیدنیا، ۱۳۸۱). اکنـون افزایـش نیازهـای انسـانی و مشـکلات زیسـت محیطـی شـهری در ابعـاد وسـیع مـواردی چون رعایـت ترافیـک، توجـه بـه فضـای سـبز، همـکاری بـا شـهرداری ها در زمینـه رعایت سـاخت و سـازه ها، جمع آوری زبالـه هـا و مسـائل عدیـده دیگـر، نماینگـر اهمیت مشـارکت شـهروندان در این زمینـه می باشـد. «بنابراین چنانچه شـهر بـه مثابه یـک سـازمان قلمداد گـردد لازم اسـت کـه در راس آن و بـه منظـور اداره امـور شـهر از فنـی اسـتفاده گـردد کـه همان مدیریت شـهری اسـت» (مارشـال، ۲۰۰۴).

مدیریت شـهری عبارت از بر عهده گرفتن نقشی فعال در توسـعه، مدیریت و هماهنگ سـازی منابع برای دستیابی به اهداف توسـعه شـهری اسـت. اسـترن مدیریت شهری را مفهومـی چنـد وجهـی به شـمار مـی آورد کـه تعریف پذیر نیسـت، آنچه اهمیت دارد این اسـت کـه او مدیریت شـهری را مفهومی هماهنگ و یکپارچه به شـمار می اورد و معتقـد اسـت مدیریت شـهری نوعی رویکـرد هماهنگ و یکپارچه را نسـبت به مسـائل شـهری در کشـورهای در حـال توسـعه ضروری اسـت (سـعیدی رضوانـی، ۱۳۸۷).

«رشـد فزاینده ابعاد شهرنشـینی و شـکل گیـری مقیاس هـای جدیـد از رشـد شـهری در طـی چنـد دهـه اخیـر موجـب شـده اسـت کـه شـهر و مدیریت شـهری معاصر بـا چالـش های نوینـی مواجه شـود. به دلیل گسـتردگی ابعـاد و تغییـر ماهیـت مسـائل شـهری و پیچیدگـی این مسـائل، جامـع نگـری و توجـه بـه ابعـاد و جنبـه هـای مختلـف مسـئله بـه منظـور حـل پایـدار آن هـا اجتناب ناپذیـر اسـت. در ایـن میـان توجـه و تاکید برنامـه ریزی و مدیریـت شـهرها بیـش از هر زمـان دیگری به سـطوح پاییـن تـر و ابعـاد ملمـوس زندگی شـهری متوجه شـده اسـت» (فریدمن،۱۹۹۳). مشـارکت مردم در روند تصمیم گیـری شـهری یکی از عناصـر اصلی حکومت مـردم بوده و افزایـش مشـارکت مـردم در امور شـهری، مـی تواند در ایجـاد تعادل شـهری نقش ارزنـده ای را ایفا نماید (عباس زاده، ۱۳۷۸).

مشارکت‌شهروندی

واژه مشـارکت از حیث لغوی به معنـای درگیری و تجمع بـرای منظـور خـاص می باشـد. مشـارکت بـه معنـای به کارگیری منابع شـخصی به منظور سـهیم شـدن در یک اقـدام جمعی اسـت (کراتر و همـکاران، ۲۰۰۰). «اوکلی» کـه گرایـش خاص بـه ابعـاد کاربـردی مفهوم مشـارکت دارد معتقد اسـت که مشـارکت عبارت از حسـاس سازی مـردم و در نهایـت افزایـش پذیـرش و توانایـی انـان برای پاسـخگویی بـه برنامـه هـای توسـعه از طریـق درگیـر کـردن آنـان بـا تصمیم گیـری ، اجـرا و ارزشـیابی برنامه هـا، بر اسـاس تلاش های سـازمان یافته اسـت (سـارتس ،۲۰۰۲).

مشـارکت شـهروندی از سـال ۱۹۵۰ میـلادی موضـوع دامنـه داری در حـوزه برنامـه بـوده اسـت. برنامه ریـزان شـهری معتقدند که مشـارکت باعث می شـود شهروندان نسـبت بـه تصمیم گیری هـای صـورت گرفتـه در شـهر مسـئولیت پذیر گردنـد؛ یعنـی حمایـت عمومـی از تصمیمـات از سـوی مسـولان باعـث می شـود متولیـان امـر به راحتـی برنامه های خـود را عملـی نمایند (عباس زاده، ۱۳۷۸). دخالـت مردم در امور شـهری از اصیل ترین شـیوه های رشـد ملی به شـمار می آید. تجربه سـودمند

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۲: مولفه ها و شاخص های سرمایه اجتماعی؛ ماخذ: کاوسی، ۱۳۸۵.

ابعاد	مولفه ها	شاخص ها
اجتماعی	اعتماد	اعتماد به اکثر مردم، به همکاران، به دقت و صحت کار دیگران و غیره؛
	روابط متقابل	دوستی با همکاران، باور کمک به دیگران، شرکت در مراسم اجتماعی و غیره؛
	مشارکت	تصمیم گیری در محل زندگی، شرکت در پروژ های محلی و غیره؛
	آگاهی عمومی	تولید اطلاعات، میزان سعی در کشف واقعی بودن اطلاعات و غیره؛
	اخلاقیات	میزان باور به صداقت، باور به عدالت، توجه به مصلحت عامه و غیره؛
	مسئولیت‌اجتماعی	باور به جمع به جای فرد ، مسئول بودن در برابر دیگران و غیره؛
فرهنگی	مقررات رفتاری	احترام به باورهای سایرین، باور به رعایت عرف، رعایت قوانین و غیره؛
	نرم ها و هنجارها	صرفه جویی، غرور، احترام به دیگران، نوآوری، مدرک تحصیلی و غیره؛
	ارزش ها	تحصیلات، وجود روحیه تعاون، باور به کرامت انسانی و غیره؛
	دین و ایدئولوژی	باور به دین، اعتقادات مذهبی، پایبندی و تعهد به دین و غیره؛
	نمادها	تا چه اندازه نمادها را می شناسید، سمبل ها چیستند و غیره؛
	جو و فضا	ترس عمومی، فردگرایی، دموکراسی، پاسخگویی و غیره؛
سیلسی	امنیت	امنیت محله، سابقه حمله در محیط، باور به امنیت اجتماعی و غیره؛
	قانون مداری	رعایت قانون، باور قانون، رعایت عدالت و غیره؛
	رسانه ها	نقش رسانه ها، سانسور در رسانه ها، باور مردم به رسانه ها و غیره؛
اقتصادی	ارزش روز شرکت	قیمت ها، دارایی ها، بورس بازی، بازار رقابت و غیره؛
	میزان هزینه ها	میزان هزینه، بودجه، تخصیص منابع و غیره؛

و شوق انگیز ملی در اداره امور جمعی، رغبت مردم را برای پرداختن به کارهای ملی تحریک می کند و آنان با تکیه بر نتایج سودمند که از مشارکت محلی به دست آورده اند، به مشارکت های بزرگ ملی کشوری راغب می گردند (میرموسیوی، ۱۳۷۵).

در یک طبقه بندی استقرایی می توان زمینه های مشارکت در اداره امور شهرها را با عناوین زیر طبقه بندی کرد (معنی، ۱۳۸۲):

- فعالیت های عمرانی(ایجاد خیابان، کوچه و ایجاد میدان و غیره)؛
- فعالیت های مربوط به محیط زیست(ایجاد فضاهای سبز و زیباسازی)؛
- فعالیت های مربوط به ایمنی شهر(ایجاد ایستگاه های آتش نشانی، دفع خطر از بنا و غیره)؛
- فعالیت های نظارتی (نظارت بر حسن انجام قوانین و مقرارت مربوط به زندگی شهری)؛
- فعالیت های مربوط به خدمات شهری(دفع زباله، ارائه خدمات به غسالخانه و گورستان)؛ و
- فعالیت های مربوط به رفاه اجتماعی(تاسیس فرهنگسراها، تاسیس کتابخانه و غیره).

«الوین تافلر» در کتاب مشهور و بحث برانگیز «موج سوم» از لزوم تغییر شرایط روحی انسان معاصر که با تنهایی، افسردگی و ترس همه گیر رو به رو شده است، یاد می کند و می گوید ما برای ایجاد شرایط روحی و

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

متناسب با نیاز فردا باید سه نیاز اساسی را پاسخ گفت (معنی، ۱۳۸۲):

الف: نیاز به تعلق اجتماعی (تقویت خانواده گسترده، نهادهای محلی و روابط شهروندی)؛

ب: نیاز به ساختار زندگی (هماهنگی و نظم کاری، تعهد خانوادگی، مسئولیت اجتماعی و مشارکت جمعی)؛ و

ج: نیاز به معنی (داشتن آرمان زندگی و ایجاد روابط سالم با محیط و جامعه).

در سال ۱۳۶۰ مجمع جهانی بهداشت سه عامل کلیدی مشارکت مردم، فعالیت بین بخشی و فناوری مناسب را برای سلامت و توسعه جهانی معرفی کرد. اما همگی بر آن باور دست یافتند که بین این عوامل، مشارکت مردم عامل اساسی اما ظریف و پیچیده است. بدین معنی که چناچه مفهوم واقعی آن درک نشود، از محتوا و مضمون اصلی خود تهی می گردد. مشارکت در سطوح مختلف و درجات متفاوت تحقق می یابد و به عبارت دیگر بین وارد شدن در مشارکتی تشریفاتی و ساختگی و مشارکتی که نشانگر قدرت واقعی تاثیر در نتایج و فرایند برنامه ریزی ها است، تفاوت وجود دارد (معنی، ۱۳۸۲).

اقدام به مشارکت توسط یک فرد هنگامی صورت می پذیرد که:

۱. اولاً قصد و نیت او برای مشارکت مشخص شده و انگیزه کافی برای مشارکت را داشته باشد.

۲. ثانیاً امکان شرکت برای فرد خواهان مشارکت فراهم شده باشد. نخستین اقدام موثر بر قصد به مشارکت، اطلاعات فرد در مورد مشارکت است، فردی که اجمالاً می داند مشارکت چیست، باید در این زمینه اندیشه کند که در اثر اقدام به مشارکت چه چیز حاصل می شود؟ پیامد اصلی مشارکت را امکان دفاع از منافع فردی و خانوادگی در فرآیند تصمیم گیری های عمومی می دانند و در واقع به آن به عنوان ابزار مناسب برای دفاع از خویش می نگرند.

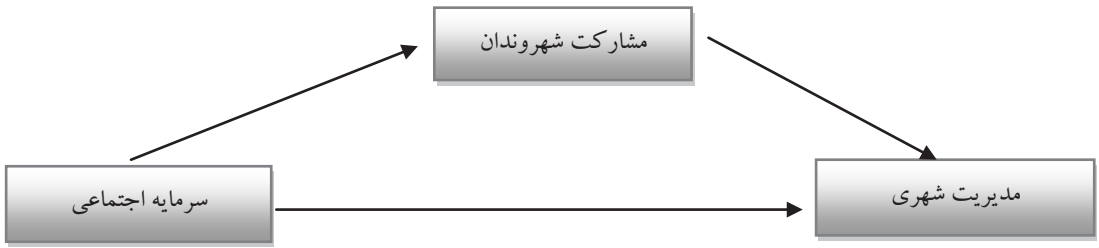
۳. سومین عامل موثر در شکل گیری انگیزه های دورنی در زمینه مشارکت ارزش داوری در زمینه پیامدهای متصور برای مشارکت است. مجموعه سازه های سه گانه ذکر شده گرایش فرد نسبت به مشارکت را می سازند (طوسی، ۱۳۷۳).

بر این اساس از جمله پیامدهای مثبتی که تقویت، قانون مند و عقلایی نمودن رابطه شهروندان- شهرداری ها برای طرفین رابطه و نیز مدیریت شهری و به ویژه شهرداری ها را در بردارد می توان به موارد زیر را اشاره کرد (نجاتی حسینی، ۱۳۸۰):

- بسط توانایی های شهروندان؛
- تقویت حس تعلق اجتماعی شهروندان به شهر و زندگی شهری؛
- تقویت حس اعتماد اجتماعی شهروندان به نظام مدیریت شهری و شهرداری؛
- تقویت حس همکاری میان شهروندان، شهرداری و مدیران شهری؛
- تقویت ساز و کارهای دموکراسی شهری از طریق تحقق وظایف؛ و
- حقوق شهروندی و شهرداری.

یکی از مهمترین اصول دموکراسی، مشارکت در تمام امور است. با توجه به روند دموکراسی در کشورها، روند تهیه و اجرای طرح های شهری، همچنین مدیریت شهری شهرهای جهان، به سوی مشارکت مردم در امر مدیریت شهری سوق پیدا کرده است. بنابراین توجه به مشارکت در مدیریت شهری، نقش عمده ای در حل بسیاری از مشکلات و مسائل شهری دارد. با افزایش رشد شهرنشینی و توسعه، گسترش شهرها و بالطبع آن پیچیدگی محیط های زیست شهری و برنامه ریزی و مدیریت آن ها، سیر تحولات اجتماعی و اقتصادی تغییراتی در نگرش افراد ایجاد می کند که این تغییرات باعث تغییر نگرش های مردم نسبت به موضوعات گونان از جمله مدیریت شهری می شود. در پارادیم مدیریت شهری نقش ها و کارکدهای شهری جدیدتری برای دخالت دادن نظام مدیریت شهری و شهروندان در برنامه ریزی در نظر گرفته شده است. رکن اصلی اجرای طرح توسعه شهری نیز مشارکت همه جانبه افراد و گروه های شهری است. «در مفاهیم برنامه ریزی اصطلاح «توسعه از پایین به بالا» ناظر بر نقش مشارکت مردم

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار ۱. مدل مفهومی تحقیق؛ ماخذ: نگارندگان.

است. مشارکت شهر را می توان به معنای شرکت و حضور جدی و فعال گروه های شهری در فعالیت های اجتماعی و اقتصادی است. از دهه ۱۹۹۰ میلادی توجه فزاینده ای به رویکرد مشارکتی صورت گرفته است، به طوری که این پارادایم در حاضر به عنوان یکی از معیارهای ارزیابی عملکرد مدیریت شهری محسوب می شود» (نجاتی، ۱۳۷۹).

نظام مدیریت شهری مانند دیگر نهادها در تبادل و تعامل با جامعه و شهروندان معنا پیدا می کند. دخالت مردم در امور شهری از اصیل ترین شیوه های رشد ملی به شمار می رود. تجربه سودمند و شوق برانگیز محلی در اداره امور معی ، رغبت مردم را برای پرداختن به کارهای بزرگ تر ملی تحریک می کند و انان با تکیه بر نتایج سودمندی که از مشارکت محلی به دست می اورند به مشارکت های بزرگ ملی کشور راغب می گردند (طوسی، ۱۳۸۰). تجربه نشان داده است که مشارکت مردمی در اداره امور شهری باعث بهبود کارایی و تخصیص هزینه در زمینه اولویت های اجتماعی و پروژه های زیربنایی می گردد. مشارکت مردمی که نوعی تمرکزگرایی در اداره امور می باشد. باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی- سیاسی می گردد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۱). امروزه اهمیت و ضرورت مشارکت در انجام امور به منظور افزایش کیفیت، کاهش هزینه ها، افزایش بهره وری، سهیم کردن شعروندان در پذیرش مسئولیت، فراهم سازی نیروی انسانی و مالی برای شهرداری ها، کاهش بار تصدی گری سطوح ملی نسبت به برنامه های محلی و افزایش شهروندان آگاه بر کسی پوشیده نیست. مشارکت مردم در روند تصمیم گیری شهری یکی از عناصر اصلی حکومت مردمی بوده و افزایش مشارکت مردم در امور شهری می تواند در ایجاد تعادل شهری نقش ارزنده‌ای را ایفا نماید (ربانی و دیگران، ۱۳۸۶؛ حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴).

فرضیه های تحقیق عبارتند از:

۱. بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.

۲. بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معنی داری وجود دارد.

۳. بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

۴. بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به واسطه مشارکت شهروندان رابطه معنی داری وجود دارد.

روش پژوهش

داده های لازم برای تحقیق حاضر از پرسشنامه‌ای که اعتبار آن مورد آزمون قرار گرفته شده بود، جمع آوری شده است. محقق از پرسشنامه هایی که تمامی سئوالات به صورت طیف لیکرت می باشند برای جمع آوری داده ها استفاده کرده است. این داده ها توسط نرم افزار LISREL تجزیه و تحلیل شده است. جامعه آماری در تحقیق حاضر شامل ۲۰۳ نفر از مراجعان به شهرداری های استان کرمان می باشد. «روش نمونه گیری» پژوهش حاضر به «روش تصادفی ساده» و با استفاده از «فرمول کوکران» حجم نمونه برابر با ۱۳۳ نفر می باشد. در این تحقیق از «مدل روابط ساختاری» جهت تحلیل داده ها استفاده گردید. برای تعیین «روایی و اعتبار پرسشنامه» از «روایی

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

محتـوی» و «ضریـب آلفـای کرونبـاخ» اسـتفاده گردیـد کـه مقـدار آن برای پرسـش نامه سـرمایه اجتماعـی برابر ۰/۸۲، برای پرسشـنامه مشارکت شـهروندان ۰/۹۱و برای پرسشـنامه مدیریت شـهری برابر با ۰/۹۱ به دسـت آمد. در تحقیـق حاضـر پس از رسـم مدل تحلیلـی تحقیق بر اسـاس داده هـا توسـط برنامـه Path diagram بـا اجرای برنامـه پرلیـس از نـرم افـزار لیـزرل مـدل انـدازه گیـری بدسـت آمده اسـت که در این مدل با اسـتفاده از ضرایب B و اسـتفاده از تسـت t فرضیـه هـا مـورد آزمـون قـرار گرفتـه اند.ضمنا شـاخص هـای برازندگی مـدل نیز بطور خـودکار بـا اجـرای برنامـه پرلیس بـرای مدل مـورد نظر محاسـبه شـده است.

همانگونـه کـه در جدول (۱) ملاحظه می شـود، شـاخص هـای میـزان انطبـاق یـا نیکویی برازش در سـطح نسـبتاً قابـل قبولی قـرار دارند.

آزمون مدل ساختاری

در ایـن پژوهـش از روش تحلیـل عاملـی تاییـدی بـرای آزمـون مـدل اندازگیـری و تحلیـل مسـیر برای مسـجل نمودن مدل سـاختاری پژوهش اسـتفاده شـد. دو نمودار زیـر نشـان دهنـده مـدل هـای کلـی خروجـی «نـرم افـزار لیـزرل» اسـت که همزمـان هـم دربرگیرنـده مدل سـاختاری و هـم مدل اندازه گیری می باشـد کـه در ادامه آنهـا را بـه تفصیـل تفکیـک نمـوده و مـورد بررسـی قرار خواهیـم داد.

یافته ها و تحلیل نتایج

فرضیه اول: بین سـرمایه اجتماعی و مشـارکت شهروندان رابطه معنـاداری وجود دارد.

بـر اسـاس نتایـج نشـان داده شـده در جـدول (۴)، تاثیرمتغیرمسـتقل بـر وابسـته بوسـیله داده هـا حمایت شـده اسـت و مسـیری که این دو متغیر را به هم مربوط می‌سـازد مثبـت ومعنادار می باشـد (در سـطح خطای ۵ درصـد معنـادار اسـت) ( )در نتیجه با اطمینـان ۹۵درصد مـی تـوان گفـت، بیـن سـرمایه اجتماعـی و مشـارکت شـهروندان رابطـه معنـاداری وجـود دارد.

فرضیه دوم: بین مشـارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معنـی داری وجود دارد.

جدول ۴. نتایج آزمون فرضیه اول؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

فرضیه	ضریب	آماره t	نتیجه
۱- بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.	۱/۷۹	۴/۳۳	پذیرش

جدول ۵. نتایج آزمون فرضیه دوم؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

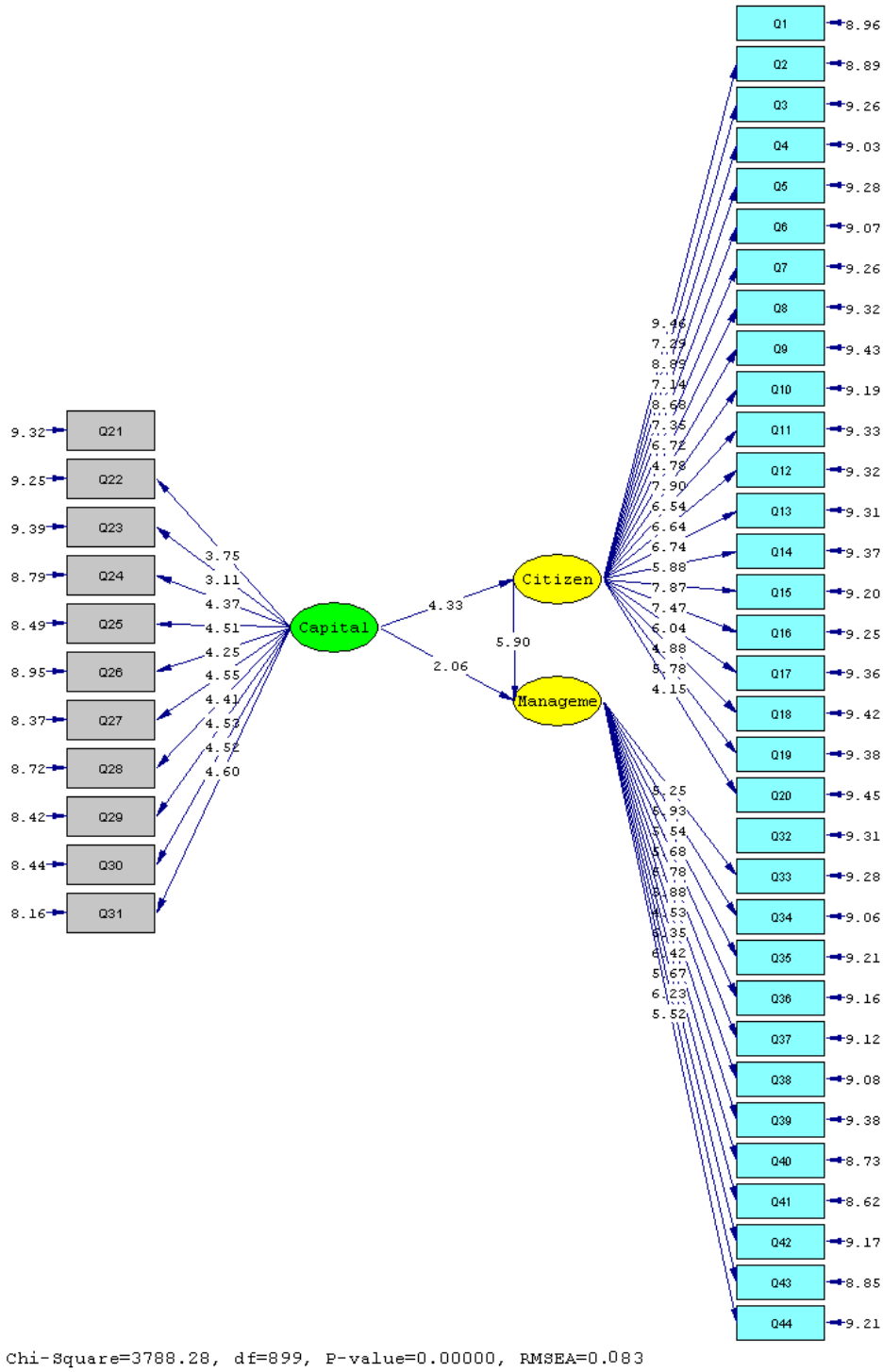
فرضیه	ضریب	آماره t	نتیجه
۲- بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معنی داری وجود دارد.	۰/۶۶	۵/۹۰	پذیرش

جدول ۳. شاخص های برازندگی مدل پژوهش؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

شاخص برازش	مقادیراستاندارد	مقادیر برآورد شده
Degrees of Freedom	-	۸۹۹
RMSEA	۰,۰۵	۰,۰۸۳
NFI	۰,۹۰	۰,۹۱
NNFI	۰,۹۰	۰,۹۵
CFI	۰,۹۰	۰,۹۴
RMR	۰,۰۵	۰,۰۵۸
GFI	۰,۹۰	۰,۷۶
AGFI	۰,۹۰	۰,۷۳

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

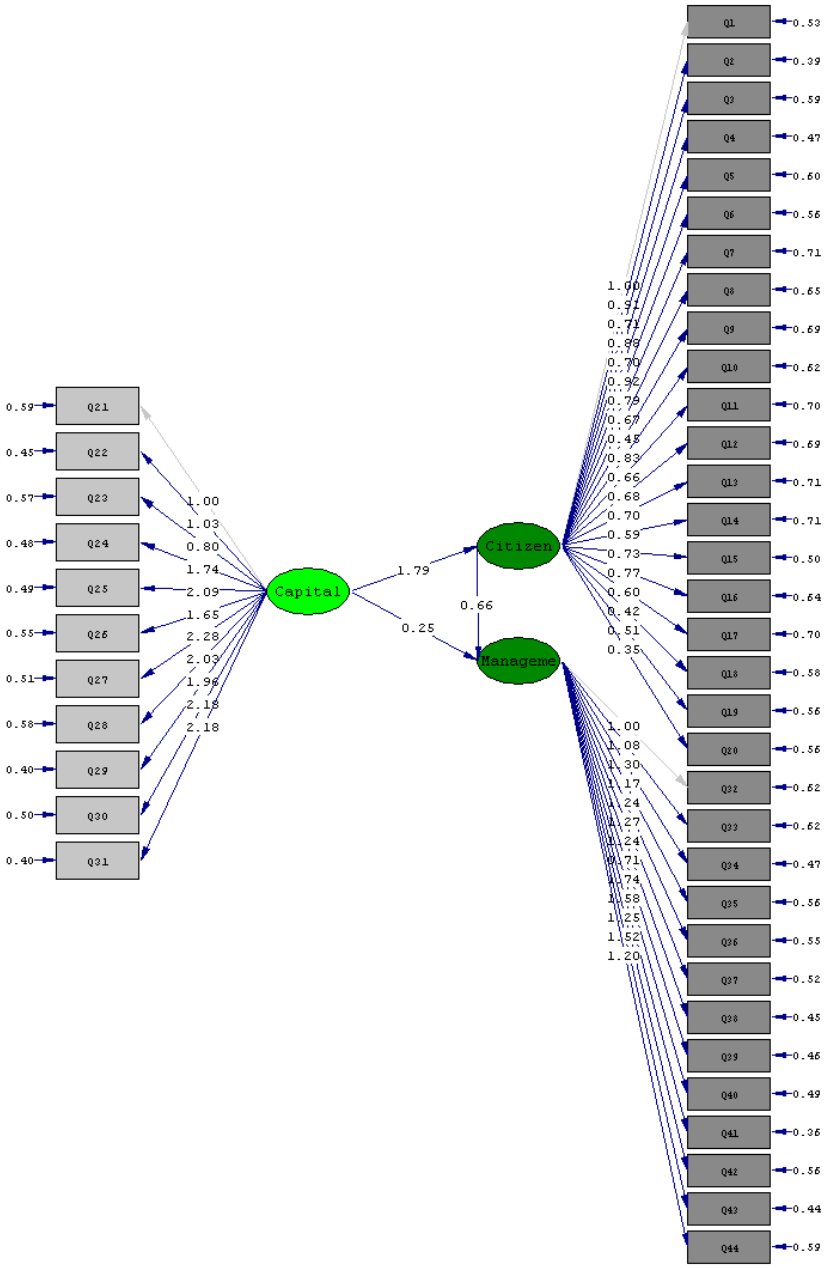
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

نمودار ۲. مدل پایه با مقادیر تی؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

بـر اسـاس نتایـج نشـان داده شـده در جـدول (۵)، تاثیرمتغیرمسـتقل بـر وابسـته بوسـیله داده هـا حمایـت شـده اسـت و مسـیری که این دو متغیر را به هم مربوط می‌سـازد، مثبت و معنادار می باشـد (در سـطح خطای ۵ درصـد معنادار اسـت) ( )در نتیجه با اطمینـان ۹۵ درصد

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نمودار ۳. مدل پایه با ضرایب مسیر؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

می توان گفت، بین مشارکت شهروندان و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

بر اساس نتایج نشان داده شده در جدول (۶)، تاثیرمتغیرمستقل بر وابسته بوسیله داده ها حمایت شده است و مسیری که این دو متغیر را به هم مربوط می‌سازد مثبت و معنادار می باشد (در سطح خطای ۵ درصد معنادار است) ( )در نتیجه با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت، بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۳ تابستان ۹۵
No.43 Summer 2016

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول۶. نتایج آزمون فرضیه سوم؛ ماخذ: یافته های تحقیق.

فرضیه	ضریب	آماره t	نتیجه
۳-بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد.	۰/۲۵	۲/۰۶	پذیرش

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه چهارم؛ ماخذ: یافته های تحقیق

فرضیه	ضریب مسیر	نتیجه
۴-بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به واسطه مشارکت شهروندان رابطه معنی داری وجود دارد.	۱,۷۹*۰,۶۶=۱,۱۸	پذیرش

فرضیه چهارم: بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به واسطه مشارکت شهروندان رابطه معنی داری وجود دارد.

نتیجه آزمون فرضیه ۴ با توجه به اطلاعات جدول (۷) مورد بررسی قرار میگیرد. بررسی نقش واسطه ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری به این صورت که اگر تاثیر مستقیم سرمایه اجتماعی بر مشارکت شهروندان تایید گردد و همچنین تاثیر مستقیم مشارکت شهروندان بر مدیریت شهری نیز تایید گردد تاثیر واسطه ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری هم تایید می شود. ضریب مسیر متغیر مکنون برونزای سرمایه اجتماعی بر متغیر درونزای مشارکت شهروندان ۱,۷۹ می باشد و با ارزش t برابر با ۴,۳۳ در سطح خطای ۰/۰۵ با اطمینان ۰/۹۵ آماره مورد نظر معنادار است و ضریب مسیر متغیر مکنون درونزای مشارکت شهروندان بر متغیر درونزای مدیریت شهری ۰,۶۶ با ارزش t برابر با ۵,۹۰ در سطح خطای ۰/۰۵ با اطمینان ۰/۹۵ آماره مورد نظر معنادار است. در نتیجه تاثیر نقش واسطه ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری برابر با ۱,۱۸ می باشد و ادعای محقق مورد تائید قرار می گیرد.

نتیجه گیری و جمعبندی

نتایج فرضیه اول نشان داد که میزان ضریب مسیر میان سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان برابر با ۱/۷۹ و مقدار t مربوطه ۱/۹۶<۴/۳۳ می باشد که بر طبق تست t با مقداربحرانی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد در نتیجه ادعای اول محقق مورد تایید واقع شده است و با اطمینان ۹۵% می توان گفت، بین سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان رابطه معناداری وجود دارد. نتایج فرضیه دوم نشان داد که میزان ضریب مسیر میان مشارکت شهروندان بر مدیریت شهری برابر با ۱/۷۹ و مقدار «تی» مربوطه ۱/۹۶<۴/۳۳ می باشد که بر طبق تست t با مقدار بحرانی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد. در نتیجه ادعای دوم محقق مورد تایید واقع شده است و با اطمینان ۹۵% می توان گفت، بین مشارکت شهروندان بر مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد. نتایج فرضیه سوم نشان داد که میزان ضریب مسیر بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری برابر با ۰/۲۵ و مقدار تی مربوطه ۱/۹۶<۲/۰۶ می باشد که بر طبق تست t با مقداربحرانی ۰/۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد در نتیجه ادعای سوم محقق مورد تایید واقع شده است و با اطمینان ۹۵% می‌توان گفت، بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری رابطه معناداری وجود دارد. نتایج فرضیه چهارم نشان داد که میزان ضریب مسیر میان سرمایه اجتماعی و مشارکت شهروندان برابر با ۱/۷۹ و مقدار تی مربوطه ۱/۹۶<۴/۳۳ می باشد و میزان ضریب مسیر میان مشارکت شهروندان و مدیریت شهری برابر با ۰/۶۶ و مقدار تی مربوطه ۱/۹۶<۵/۹۰ می باشد که بر طبق تست t با مقداربحرانی ۰/۰۵در سطح اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر را می توان رد کرد. در نتیجه تاثیر نقش واسطه‌ای مشارکت شهروندان بین سرمایه اجتماعی و مدیریت شهری برابر با ۱,۱۸ می باشد و ادعای چهارم محقق مورد تائید قرار می گیرد.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

منابع و ماخذ

سعیدی، عباس (۱۳۸۷) دانشنامه مدیریت شهری و روستایی، موسسه فرهنگی، اطلاع رسانی و مطبوعاتی سازمان ها شهرداری ها و دهیاری های کشور، تهران.

عباس زاده، محمد (۱۳۷۸) بررسی عوامل مشارکت شهروندان در امور شهر مطالعه موردی: شهر اصفهان.

رضویان، محمد تقی (۱۳۸۱). مدیریت عمران شهری. تهران. انتشارات پیوند نو.

میرموسوی، سید علی (۱۳۷۵). مبانی دینی و فرهنگی سیاسی مشارکتی: نقد و نظر، شماره سوم و چهارم، تابستان و پاییز، قم.

معنی، منوچهر (۱۳۸۲) مشارکت اجتماعی در ایران. چاپ اول، انتشارات آرون، تهران.

طوسی، محمد علی (۱۳۷۳) مشارکت در مدیریت و مالکیت. مرکز آموزش مدیریت دولتی. تهران.

نجاتی حسینی، سید محمود (۱۳۸۰) بررسی جایگاه مفهوم شهروندی در قانون شهرداری ایران. تهران. انتشارات سازمان شهرداری های کشور. چاپ اول.

-امیری، میثم، رحمانی، تیمور(۱۳۸۵)، بررسی آثار سرمایه اجتماعی درون و برون گروهی بر رشد اقتصادی استان های ایران، دو فصلنامه جستارهای اقتصادی، سال سوم، شماره ۶، ۱۱۱-۱۵۲.

-فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، پایان نظم، ترجمه ی غلامعباس توسلی، انتشارات حکایت قلم نوین، چاپ دوم.

-فیروز آبادی، سید احمد، ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی- اجتماعی در کلان شهر تهران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳.

کاووسی، اسماعیل (۱۳۸۵) طراحی و ارائه الگوی اندازه گیری سرمایه اجتماعی، پایان نامه دکتری مدیریت فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی.

نجاتی، سید محمود (۱۳۷۹) پارادایم جدید مدیریت شهری. فصلنامه مدیریت شهری. سال اول.

طوسی، محمد علی.(۱۳۸۰) مشارکت در مدیریت و مالکیت. چاپ چهادهم. تهران. انتشارات سازمان مدیریت دولتی.

حکمت نیا، حسن؛ میرنجف موسوی (۱۳۸۱) تحلیل تاریخی از مشارکت شهروندان در اداره امور شهری های ایران. فصل نامه تحقیقات جغرافیایی. شماره ۸۰.

ربانی، رسول؛ عباس زاده، محمد؛ قاسمی، وحید. (۱۳۸۶) بررسی تاثیر رفاه اقتصادی و اجتماعی بر میزان مشارکت در امور شهری. مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی. مشهد.

حبیبی، محسن و سعیدی رضوانی، هادی.(۱۳۸۴) شهرسازی مشارکتی، کاوشی نظری در شرایط ایران. هنرهای زیبا. شماره ۲۴. صفحه ۱۵-۲۴.

رزمجویی، بهروز (۱۳۸۲) راهبردهی مشارکت مردمی در طرح های شهری . همایش مسائل شهرسازی ایران. شیراز.

Fridman, John (1993). Toward a non –Euclidian Mode of Planning –Inc.APA journal .Autuman

Kreuter, m.w,Young, L.A & Lezin , N,A. (1998). Measuring social capital in small communities. Atlanta, Georgio: Health 2000, Inc.

Marshal, Melissa, (2004). Citizen participation and the neighborhood context a new at the coprpduction of local public codes. Plotical research Quarterly, Vol57, No 2, PP231.

Saartes, T (2002). Social capital and trust in government institutions from an ethnic perspective, Riigikogu Toimetised, Vol 6 PP107-97.

-Putnam, R. (1993). Making Democracy work, Civic traditions in Modern Italy. Princeton NJ.., Princeton University press.

-Lin, N. (2001). Building a Network Theory of Social Capital. In Social Capital : Theory and Research. N. Lin, R. S. Burt and K. S. Cook (eds). New York, Aldine de Gruyter: 29-3.

-Portes, A. (1998). Social capital .annual review of sociology.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]